

Gospodarji brez sužnjev¹

Oblast je družbena organizacija, ki skozi gospodarji vzpostavljajo pogoje suženjstva. Bog, Država, Organizacija: te tri besede povejo zadosti o tem, koliko je pri oblasti avtonomije in zgodovinskega determinizma. Tri načela so se izmenjavala na najpomembnejšem položaju: načelo dominacije (fevdalna oblast), načelo izkoriščanja (buržoazna oblast) in načelo organizacije (kibernetizirana oblast). (2) – Hierarhizirana družbena organizacija se je izpopolnjevala tako, da je samo sebe desakralizirala in se mehanizirala, vendar je njena protislovnost rasla. Počlovečila se je tako, da je iz ljudi trebila človeško substanco. Avtonomijo si je pridobivala na račun gospodarjev (voditelji poveljujejo, a jih uravnava vzvodi). Nosilci oblasti danes pripadajo staremu rodu podložnih sužnjev, tistih, o katerih Teognis pravi, da se rodijo z upog-njenim tilnikom. Poraženi so tako temeljito, da jim je gospodovanje le še v bolno zadovoljstvo. Gospodarjem-sužnjem nasproti stojijo zavračevalci, novi proletariat z bogato revolucionarno tradicijo. Iz njih bodo izšli gospodarji brez sužnjev in tip višje družbe, v kateri se bosta uresničila doživeti projekt otroštva in zgodovinski projekt velikih aristokratov. (1) (3)

¹ Pričujoči tekst je 21. poglavje Vaneigmove knjige *Traités de savoir-vivre à la usage des jeunes générations*, ki je prvič izšla 1967. leta, prevedli pa smo ga po Gallimardjevi ponovni izdaji (Pariz 1992). (Op. ur.)

1

Platon je v svojem delu *Teages* napisal: "Vsakdo med nami bi hotel biti, če bi bilo le mogoče, gospodar vseh ljudi, ali še rajši Bog." Precej povprečna ambicija, če pomislimo na šibkost gospodarjev in bogov. Konec koncev, če je majhnost sužnjev nasledek pokoritve vladajočim, potem tudi majhnost poglavarjev in Boga izhaja iz podrejene narave vódenih. Gospodar je spoznal pozitivni pol potujitve, suženj negativnega; enemu pa enako kot drugemu ni dana možnost popolnega obvladovanja.

Kako se v tej dialektiki gospodarja in sužnja obnaša fevdalec? Suženj Bogu in gospodar ljudem – in gospodar ljudem prav zato, ker je božji suženj, kakor govori mit – je v sebi obsojen na mešanico zaničevanja in koristoljubne spoštljivosti do Boga, zakaj njemu dolguje poslušnost in od njega prejema oblast nad ljudmi. Skratka, med Bogom in njim vladajo odnosi, ki so enaki odnosom med kraljem in plemstvom. Kaj pa je kralj? Izbranec med izbranci, katerega nasledstvo je večinoma del igre, v kateri tekmujejo enaki. Fevdalci služijo kralju, vendar mu služijo kot po moči enaki. Tako se podrejajo tudi Bogu, vendar kot tekmeči, kot konkurentje.

Razumljivo je nezadovoljstvo starodavnih gospodarjev. V odnosu z Bogom stopajo v negativni pol potujitve, zatirani pa jih postavljajo v pozitivnega. Zakaj le bi si želeli postati Bog, ko pa poznajo tegobe pozitivne potujitve? In hkrati, kako si le ne bi želeli enkrat za vselej opraviti z Bogom, svojim tiranom? Dvom *to be or not to be* Vélikih je zmeraj odslikavalo tedaj nerešljivo vprašanje, kako zanikati in ohraniti Boga, se pravi ga prerasti, ga uresničiti.

Zgodovina priča o dveh praktičnih poskusih premagovanja Boga, poskusu mistikov in poskusu velikih zanikovalcev. Mojster Eckhardt je izjavil: "Molim Boga, naj me reši Boga." Podobno so heretiki na Švabskem leta 1270 trdili, da so se dvignili nad Boga, s tem dosegli najbolj vzvišeno stopnjo božje popolnosti in Boga zapustili. Po drugi, negativni poti si, kot dobro vidimo, nekatere močne osebnosti (Heliogabal, Gilles de Rais, Erszebet Bathory) prizadevajo, da bi dosegle popolno obvladovanje sveta tako, da bi uničili posrednike, tiste, ki jih pozitivno potujejo – svoje sužnje. Po poti totalne nečlovečnosti gredo proti totalnemu človeku. Proti toku. Tako da sta strast do neomejenega vladanja in absolutno odklanjanje omejitev ena in ista vzpenjajoča in spuščajoča se pot, po kateri, skupaj in narazen, hodijo Kaligula in Spartak, Gilles de Rais in Dosza Gyorgy. Vendar ni dovolj rêči, da se popoln upor sužnjem – vztrajam pri besedi popoln upor, ne gre za njegove pomanjkljive krščanske, buržoazne ali socialistične oblike – priključuje skrajnemu uporu davnih gospodarjev. Volja po ukinitvi suženjstva in vseh njegovih posledic (proletarec, izvrševalec, podrejeni in pasivni človek) dejansko ponuja enkratno priložnost volji

po vladanju svetu, ki jo omejujeta zgolj na novo določena narava in upornost, s katero se objekti zoperstavljajo svoji preobrazbi.

Ta priložnost je del zgodovinske prihodnosti. Zgodovina obstaja zato, ker obstajajo zatirani. Boj proti naravi, in potem boj proti različnim družbenim organizacijam za boj proti naravi, je vedno boj za človeško emancipacijo, boj za totalnega človeka. Zavračanje suženjstva je zares tisto, kar spreminja svet.

Kakšen je torej cilj zgodovine? "V določenih pogojih" (Marx) zgodovino delajo sužnji in njihov boj proti sužnosti, torej ima lahko en sam cilj: uničenje gospodarjev. Po drugi strani hoče gospodar nenehno uhajati zgodovini in jo zavračati s pobijanjem tistih, ki jo delajo, in to proti njemu.

In tu sta dva paradoksa:

1) Najbolj človeški vidik davnih gospodarjev je v njihovem stremljenju k popolnemu vladanju. Tak projekt zahteva popolno blokado zgodovine, torej skrajno zavračanje emancipacijskega gibanja, torej popolno nečlovečnost.

2) Kdor hoče ubežati zgodovini, je ranljiv. Večja ko je želja po begu, tem hitreje se bežeči znajde pred zgodovino in tem zanesljiveje pade pod njenimi udarci; odločitev za nedejavnost se ne more zoperstaviti naskokom žive realnosti, pa tudi dialektiki produkcijskih moči ne. Gospodarji so v zgodovini žrtvovani; zgodovina jih melje v skladu s strogim programom, pravcatim "planiranjem", ki ga z vrha piramide sedanjosti zasnavlja tri tisoč let kontemplacije; gospodarje uničuje linija moči, ki opozarja na Smisel Zgodovine (konec sužnjelastniškega sveta, konec fevdalnega sveta, konec buržoaznega sveta).

Prav zato, ker se ji trudijo ubežati, jih zgodovina redoljubno spravlja v svoje predele; eden za drugim stopajo v premočrten časovni razvoj, in tega si sami še najbolj želijo. Po drugi plati pa se zdi, da tisti, ki zgodovino delajo – revolucionarji, s totalno svobodo opiti sužnji – delujejo *sub specie æternitatis*, v znamenju nečasovnosti, gnani od nepotešljive žeje intenzivnega življenja in proti svojemu cilju hodeč po poti različnih zgodovinskih razmer. Je morda filozofski pojem večnosti povezan z zgodovinskimi poskusi emancipacije, bodo nemara ta pojem, tako kot filozofijo samo, nekoč uresničili tisti, ki v sebi nosijo totalno svobodo in konec tradicionalne zgodovine?

3) Premoč negativnega pola potujitve nad pozitivnim je v tem, da je le popoln upor tisti, ki omogoča projekt absolutne nadvlade. V boju za ukinitve omejevanja sužnji poganjajo gibanje, s katerim zgodovina izničuje gospodarje, onstran zgodovine pa si sužnji s tem pripravljajo možnost nove oblasti nad stvarmi, oblasti, ki si prilašča bitja, ne pa objekte. A v samem poteku počasi izdelane zgodovine se je hočeš nočeš zgodilo, da so se, namesto da bi

izginili, gospodarji izrodili, da ni bilo več gospodarjev, temveč le še sužnji, ki konzumirajo svojo oblast, razlike med njimi pa so zgolj razlike v količini použite oblasti.

Usodno je bilo, da mora preoblikovanje sveta s produkcijskimi silami počasi, najprej skozi buržoazno etapo, uresničiti stvarne pogoje za popolno emancipacijo. Danes, ko bi avtomatika in kibernetika, rabljeni v smislu človečnosti, dovoljevali izgraditev sanj starih gospodarjev in sužnjev vseh časov, je tu le družbeno brezoblična magma, v kateri zmešnjava v vsakem bitju posebej združuje pomilovanja vredne koščke gospodarjev in sužnjev. Vendar bodo iz tega *vladanja izravnanih vrednosti* izšli novi gospodarji, gospodarji brez sužnjev.

Mimogrede bi rad pozdravil de Sada. V svojem privilegiranem nastopu na zgodovinski prelomnici, kakor tudi v svoji osupljivi bistrovidnosti je bil zadnji med uporniškimi plemiči. S čim si gospodarji z gradu Selling zagotovijo svoje absolutno gospostvo? Pokoljejo svojo služinčad in s tem vstopijo v večnost užitka. To je téma *120 dni Sodome*.

Markiz in *sans-culotte* D. A. F. de Sade združuje popolno hedonistično logiko pokvarjenega velikaša in revolucionarno voljo do brezmejnega uživanja subjektivnosti, končno iztrgane iz okvirov hierarhije. Brezupno prizadevanje za izničenje pozitivnega in negativnega pola potujitve ga samo po sebi uvršča med najpomembnejše teoretike totalnega človeka. Čas je že, da začnejo revolucionarji brati de Sada prav tako skrbno, kot berejo Marxa. (Res je, da strokovnjaki za revolucijo Marxa poznajo zlasti po tem, kar je napisal pod psevdonimom Stalin ali, v najboljšem primeru, Lenin ali Trockij.) Kakor koli že, nobena želja po koreniti spremembi vsakdanjega življenja se odslej ne bo mogla ogniti niti velikih zanikovalcev oblasti niti starih gospodarjev, ki so se znali počutiti utesnjene v moči, podeljeni od Boga.

2

Buržoazna oblast so krmile drobtine fevdalne oblasti. Buržoazna oblast je razdrobljena fevdalna oblast. Aristokratsko avtoriteto je razjedala, mendrala in razdejala revolucionarna kritika, vendar to uničenje nikdar ni doseglo končne posledice – konca hierarhične oblasti. Smrt aristokracije je ta avtoriteta preživela v svoji parodični obliki, v podobi nekakšne predsmrtne spake. Zadragnjeni v svojo parcelirano oblast so buržoazni voditelji iz svojega delčka krpali celoto (in totalitarnost ni nič drugega) in gledali, kako gre v franže njihov prestiž, odmirajoč v razpadanju spektakla. Kakor hitro je umanjala resnost mita in vera v oblast, ni ostalo v načinu vodenja nič drugega kot klovnovski teror in demokratične oslarije. Ah, prelepi otročiči Bonaparta, Louisa-Philippa, Napoléona

III., Thiersa, Alfonza XIII., Hitlerja, Mussolinija, Stalina, Franca, Salazarja, Naserja, Maa, de Gaulla..., razmnožujočih se Ubujev, ki so na štirih straneh neba rojevali zmeraj bolj debilne splavljence. Še včeraj so vihтели bakle svoje oblasti kot Jupitrove strele, zdaj pa opičja oblast na družbenem prizorišču zbira le še uspehe pri kritiki, nič več pri občinstvu. Zanje so le še drugorazredne vloge. Francova smešnost seveda še naprej mori – tega nihče ne namerava pozabiti – a treba je vedeti, da bo neumnost oblastí kmalu ubijala bolj zanesljivo kot neumnost na oblásti.

Možganozdružka naše spokorniške kolonije, to je spektakel. Gospodarji-sužnji so danes njeni zvesti služabniki, statisti in režiserji hkrati. Kdo jim bo hotel soditi. Trdili bodo, da niso krivi. In so dejansko nekrivi. Spontano priznanje jim bo bolj prav prišlo kot cinizem, pritrjujoče žrtve bolj kot ustrahovanje, mazohistične črede bolj kot sila. Strahopetnost vódenih je alibi za voditelje. Pa so vendar vsi vódeni, kakor stvari jih vse manipulira abstraktna oblast, nekakšna sama-po-sebi-organizacija, po katere zakonitostih so se prisiljeni ravnati vsi tako imenovani voditelji. Ni stvarjem sojeno, onemogočeno jim je škodovati.

Oktobra 1963 se je M. Fourastié spraševal o voditelju prihodnosti in prišel do tehle sklepov: "Voditelj je izgubil svojo skoraj *magično* moč; je in bo človek, sposoben *povzročati dejanja*. Na koncu se bo razvila nadvlada delovnih skupin, ki bodo pripravljale odločitve. Voditelj bo predsednik komisije, vendar bo znal *skleniti in odločiti*." (Podčrtal R.V.) Tu spet najdemo tri zgodovinske stopnje, ki zaznamujejo razvoj gospodarja:

- 1) načelo dominacije, povezano s fevdalno družbo;
- 2) načelo izkoriščanja, povezano z buržoazno družbo;
- 3) načelo organizacije, povezano s kibernetizirano družbo.

Te tri prvine so v bistvu nerazdružljive. Ni dominacije brez hkratnega izkoriščanja in organiziranja; a njihova pomembnost se spreminja v skladu z dobami. V prehajanju iz ene v drugo stopnjo se avtonomija in delež gospodarja krčita, se manjšata. Človečnost gospodarja gre proti ničli, medtem ko gre nečlovečnost raztelesene oblasti proti neskončnosti.

Po *načelu dominacije* gospodar sužnjem odreka obstoj, ki bi omejeval njegovega. V *načelu izkoriščanja* delodajalec delavcem dodeljuje obstoj, ki prehranjuje in krepi njegovega. Načelo organizacije razvršča posamezne obstoje kot ulomke, glede na njihovo stopnjo sposobnosti vodenja in izvrševanja (šef delavnice naj bi bil naprimer določen na podlagi dolgih izračunov njegovega izkoristka, njegove reprezentativnosti itd. kot 56 odstotkov funkcije vodenja, 40 odstotkov funkcije izvrševanja in 4 odstotki nedoločene, kakor bi dejal Fourier).

Dominacija je pravica, izkoriščanje je pogodba, organizacija pa red stvari. Tiran gospoduje v skladu s svojo voljo do moči, kapitalist izkorišča v skladu z zakonitostmi dobička, organizator načrtuje in

je načrtovan. Prvi hoče biti izbran, drugi pravičen, tretji racionalen in objektivni. Nečlovečnost fevdalnega gospoda je človečnost, ki išče samo sebe; nečlovečnost izkoriščevalca se opravičuje s tem, da človečnost zapeljuje s tehničnim napredkom, udobjem, bojem proti lakoti in boleznim; nečlovečnost kibernetika je sprejemljiva nečlovečnost. Tako je gospodarjeva nečlovečnost postajala zmeraj manj človeška. Zakaj več je grozote v taboriščih za sistematično iztrebljanje kot v morilski blaznosti fevdalcev, ki so se vojskovali brez razloga. In kako lirični so videti poboji v Auschwitzu v primerjavi z ledenimi rokami posplošenega pogojevanja, ki jih proti prihodnji, tako bližnji družbi izteguje tehnokratska organizacija kibernetikov. Naj ne bom razumljen narobe, ne gre za to, da bi izbirali med "človečnostjo" črke v potrdilu o delovnem razmerju in "človečnostjo" izpiranja možganov. Potem bi izbirali med potenco in giljotino! Hočem le reči, da gre h koncu dvomljivi užitek v gospodovanju in mendranju. Kapitalizem je uvedel potrebo po izkoriščanju ljudi, ne da bi pri tem strastno užival. Brez sadizma, brez tega negativnega veselja do obstoja, ki nujno povzroča trpljenje, celo brez perverzije človečnosti in celo brez na glavo postavljene človečnosti. Vladanje stvari se izpolnjuje. Z odrekanjem hedonističnemu načelu so se gospodarji odrekli gospodovanju. To napako bodo lahko popravili šele gospodarji brez sužnjev.

Kar je produkcijska družba začela, danes izpolnjuje diktatura potrošnega. Načelo organizacije izpopolnjuje resnično prevlado mrtvih predmetov nad ljudmi. Delež oblasti, ki je ostal imetnikom produkcijskih sredstev, izgine v trenutku, ko svojim lastnikom uhajajoči stroji preidejo pod nadzor tehnikov, ki organizirajo njihovo uporabo. Medtem ko vodenje organizatorjev počasi prevzemajo sheme in programi, ki so jih sami izdelali. Preprost stroj bo zadnja upravičena oblika obstoja šefa, zadnja zaslomba končne sledi njegove človečnosti. Kibernetična organizacija produkcije in potrošništva je možna šele skozi nadzor, načrtovanje in racionalizacijo vsakdanjega življenja.

Strokovnjaki so torej ti razdrobljeni gospodarji, ti gospodarji-sužnji, ki preplavljajo ozemlje vsakdanjega življenja. Njihove možnosti, in to je gotovo, so nikakršne. Že leta 1867 je na kongresu v Baslu Francau iz I. Internacionale izjavil: "Predolgo smo bili priklenjeni na vlačilec diplomiranih markizov in princev znanosti. Skrbimo za svoje stvari sami, in naj bomo še tako nevesčji, nikoli jih ne bomo opravili slabše, kot so bile opravljene v našem imenu." Modre besede, katerih smisel se krepi z množitvijo strokovnjakov in z njihovim vdorom v življenje posameznika. Ostro se zarisuje razdeljevanje na tiste, ki so poslušni magnetični privlačnosti kafkovega kibernetičnega stroja, in tiste, ki si ji, sledeč svojim lastnim vzgibom, prizadevajo pobegniti. Ti zadnji so nosilci človeške totalnosti, ker k njej ne more več stremeti nihče iz starega klana gospodarjev. Na eni strani ostajajo le še stvari, ki z enakomerno

hitrostjo padajo v praznino, na drugi pa davni projekt sužnjev, opitih s totalno svobodo.

3

Gospodar brez sužnjev ali aristokratsko preseganje aristokracije. – Gospodar se je izgubil na istih poteh kot Bog. Kakor Golem se sesuje v trenutku, ko preneha ljubiti ljudi, se pravi v trenutku, ko neha ljubiti predajanje užitku, s katerim ljudi zatira. Ko opusti hedonistično načelo. Malo je užitka v premikanju stvari, v manipuliranju s pasivnimi, kakor opeka neobčutljivimi bitji. Prefinjeni Bog potrebuje živa bitja, utripajoče meso, duše, ki trepečejo od groze in strahospoštovanja. Da bi lahko občutil svojo lastno veličino, mora čutiti navzočnost privržencev, gorečih v molitvi, v upor, v zvitosti, celo v bogokletju. Katoliški Bog je voljan dati resnično svobodo, vendar tako, da vračilo zaračunava z obrestmi. Ljudem pusti, da gredo, kot gredo mačke na miši, a le do zadnje sodbe, ko jih bo požrl. Potem pa se proti koncu srednjega veka, ko na prizorišče stopi buržoazija, na paradoksen način počloveči, ker postane objekt, in tudi ljudje postanejo objekti. S tem, ko ljudi obsodi na vnaprejšnjo določitev usode, Calvinov Bog izgubi užitek določevanja in ni več svoboden v izbiri, koga in kdaj bo zmendral. Bog trgovinskih transakcij je brez domišljije, hladen in izmerljiv kot eskontna stopnja, se sramuje in se skriva. *Deus absconditus*. Dialog je prekinjen. Pascal obupuje. Descartes ne ve več, kaj bi z dušo, ki se nima kam vpeti. Pozneje – prepozno – si bo Kierkegaard prizadeval obuditi subjektivnega boga z obujanjem subjektivnosti ljudi. Toda nič ne more oživiti Boga, ki je v človeškem duhu postal “véliki zunanji objekt”; dokončno je umrl, spremenjen v kamen, v koralo. In zdi se, da so ljudje, ujeti v smrtonosnost zadnjega objema (hierarhizirana Oblika oblasti), obsojeni na popredmetenje (reifikacijo), na smrt človečnosti. Perspektiva oblasti ponuja v kontemplacijo le še stvari, delčke velikega božjega kamna. Ali ni to perspektiva, v katero sociologija, psihologija, ekonomija in znanost, ki jim pravimo humanistične – v skrbi, da bi opazovale objektivno –, uperjajo svoj mikroskop?

Zakaj je gospodar prisiljen opustiti hedonistične zahteve? Mar ni res, da mu prav to, da je gospodar, da je tako nagnjen k superiornosti v hierarhiji, onemogoča totalni užitek? In ta opustitev raste v skladu z drobljenjem hierarhije, z množitvijo gospodarjev (ki se na ta način manjšajo), s tem, da zgodovina demokratizira oblast. Užitek nepopolnih gospodarjev. Videli smo, kako buržoazni gospodarji, ubujski plebejci, svoj pivniški upor kronajo s pogrebniim slavljem fašizma. Pri gospodarjih-sužnjih, zadnjih hierarhiziranih ljudeh, pa niti slava več ne bo; samo žalost stvari, zdolgočasena jasnost, nelagodno počutje v tej vlogi, zavest o nični biti.

Kaj se bo zgodilo s stvarmi, ki nas vodijo? Jih bo treba uničiti? Če se to zgodi, bodo k uničenju sužnjev na oblasti najbolj poklicani tisti, ki se že od nekdaj borijo proti suženjstvu. Ljudska ustvarjalnost, ki je nista uničili niti avtoriteta gosposke niti avtoriteta delodajalcev, se nikoli ne bo uklonila programskim potrebam in tehnokratskemu planiranju. Rekli bodo, da je v uničenju abstraktne oblike in sistema manj strasti in navdušenja kot v usmrtitvi osvraženih gospodarjev: to je napačen pogled na problem, pogled s stališča oblasti. V nasprotju z buržoazijo se proletariat ne opredeljuje glede na svojega razrednega nasprotnika, temveč prinaša konec razrednega ločevanja in konec hierarhije. Vloga buržoazije je bila izključno negativna. Saint-Just na to izvrstno opozarja: "Kar tvori državo, je popolno uničenje tistega, kar ji nasprotuje."

Če se buržoazija zadovoljuje z oboroževanjem proti fevdalnosti, torej proti sami sebi, proletariat svoje možno preseganje išče v samem sebi. Je poezija, ki jo trenutno potujeje vladajoči razred ali tehnokratska organizacija, vendar je zmeraj na robu eksplozije. Je edini nosilec volje do življenja, ker je do skrajnosti spoznal neznosno naravo golega preživetja. Proletariat bo z dihom svojega užitka in spontano nasilnostjo svoje ustvarjalnosti razbil zid omejitev. Vse veselje do jemanja in željo po smehu že ima. Ker iz samega sebe črpa svojo moč in svojo strast. To, kar se pripravlja zgraditi, bo z naskokom uničilo vse, kar se mu zoperstavlja, kakor na magnetnem traku nov posnetek izbriše starega. Moč stvari bo proletariat, ki se bo hkrati ukinil kot proletariat, uničil z razkošno, nonšalantno gesto, z milostjo tistega, ki skozi zna dokazati svojo vzvišenost. Iz novega proletariata bodo izšli gospodarji brez sužnjev, ne pa pogojevalci humanizma, o katerih sanjajo onanisti iz vrst samooklicanih revolucionarnih levičarjev. Uporniška nasilnost množic je le eden od vidikov ustvarjalnosti proletariata, je njegova nestrpnost želja po samozanikanju, prav kakor že nestrpno čaka, da bo izvršil obsodbo, ki jo preživetje izreka samemu sebi.

Všeč mi je – dozdevno pravilno – razlikovanje med tremi prevladujočimi strastmi v destrukciji popredmetenega (reificiranega) reda. *Strast do absolutne moči*, strast, ki deluje na objekte, neposredno postavljene na voljo ljudem; brez posredovanja ljudi samih. Torej uničenje tistih, ki se obešajo na red stvari, sužnjev, ki so nosilci razdrobljene oblasti. "Ker ne prenesemo več pogleda nanje, sužnje ukinjamo" (Nietzsche).

Strast do uničenja omejitev, do razbitja okovov. O tem govori de Sade: "Ali je dovoljene užitke mogoče primerjati z užitki, ki k dosti bolj pikantnim čarom pridružujejo neprecenljivo mikavnost lomljenja družbenih zavor in rušenja vseh zakonov?"

Strast do popravljanja nesrečne preteklosti, do vračanja k izpraznjenim upom, tako v individualnem življenju kot v zgodovini zatrtih revolucij. Kakor je bilo legitimno kaznovati Ludvika XVI. za zločine njegovih predhodnikov, ne manjka niti privlačnih razlogov

(ker maščevanje nad stvarmi ni mogoče) za to, da bi izbrisali iz spomina dogodke, boleče za vse svobodne duhove: ustreljene v Komuni, mučenje kmetov l. 1525, pobite delavce, preganjane in poklane revolucionarje, s kolonializmom opustošene civilizacije, nešteto preteklih grozot, ki jih sedanost nikoli ni izničila. Popravljanje zgodovino je postalo mogoče, zato tudi privlačno. Utopiti Babeufovo, Lacenairovo, Ravacholovo in Bonnotovo kri v krvi mračnih potomcev sužnjev reda, temelječega na profitu in ekonomskih mehanizmih, tistih, ki so znali okrutno zavirati človeško emancipacijo.

Užitek v rušenju oblasti, užitek gospodarjev brez sužnjev in užitek v popravljanju zgodovine ustoličujejo vsakogaršnjo individualnost. Revolucionarni trenutek vabi vsakega človeka, da si sam ustvari zgodovino. *Vzrok za svobodo uresničitve*, ki istočasno preneha biti vzrok, se vedno združi s subjektivnostjo. Le takšna perspektiva omogoča opitost z možnimi in vrtoglavo vseh užitek, ki so vsem na razpolago.

*

Izogniti se je treba temu, da bi se stari red stvari zrušil na glave njegovih uničevalcev. Plaz potrošništva nas lahko odnese proti dokončnemu propadu, če ne bo nihče poskrbel za kolektivne zaklone pred pogojevanjem, spektaklom in hierarhično organizacijo; zaklone, iz katerih bodo krenile prihodnje ofenzive. Zdaj so v pripravi mikrodružbe, ki bodo uresničile projekt starih gospodarjev in ga osvobodile hierarhične žindre. Preseganje "zlobnega velikaša" bo dobesedno uveljavilo občudovanja vredno Keatsovo načelo: "Vse, kar je lahko uničeno, mora biti uničeno, da bodo otroci odrešeni suženjstva." To preseganje se mora hkrati udejanjiti na treh točkah:

- 1) preseganje patriarhalne organizacije;
- 2) preseganje hierarhizirane oblasti;
- 3) preseganje subjektivne samovoljnosti, oblastniških muh.

1. Rodovno nasledstvo vsebuje magično moč aristokracije, iz generacije v generacijo prenašano energijo. S spodkopavanjem fevdalne prevlade je buržoazija proti svoji volji prisiljena spodkopati družino. Prav tako ravna v odnosu do družbene organizacije... Ta negativnost, to sem že povedal, je zagotovo njen najbogatejši, najbolj "pozitiven" vidik. Toda kar manjka buržoaziji, je zmožnost preseganja. V čem bi bilo preseganje družine aristokratskega tipa? Treba je odgovoriti: vzpostavitev koherentnih skupin, v katerih je individualna ustvarjalnost namenjena kolektivni, in ta zadnja jo krepi; skupin, v katerih neposrednost doživite sedanosti nase prevzame energetskega potencial, ki je pri fevdalcih izhajal iz preteklosti. Relativna nemoč gospodarja, ki ga mrtviči

njegov hierarhični sistem, ne dopušča namiga na nemoč otroka, vzgajanega v meščanski družini.

Otrok pridobiva subjektivno izkušnjo svobode, ki je neznana vsakršni živalski vrsti, vendar vseeno ostaja objektivno odvisen od svojih staršev; odvisen je od njihove skrbi in spodbud. Kar razlikuje otroka od živali, izhaja iz dejstva, da je otroku lasten čut za preobrazbo sveta, se pravi neomejena poezija. Hkrati mu je prepovedan dostop do tehnik, ki jih odrasli večino časa uporabljajo proti takšni poeziji, naprimer proti otrokom, ki so s tem pogojevani. In ko se otroci končno dokopljejo do teh tehnik, so pod bremenom omejitev v svoji zrelosti že izgubili tisto, kar je ustvarjalo vzvišenost njihove otroškosti. Svet starih gospodarjev zapade v isto prekletstvo kot svet otrok: nima dostopa do osvobojevalnih tehnik. Odtlej mu je prisojeno le sanjati o *preobrazbi* sveta in živeti v skladu z zakoni *prilagajanja* svetu. V trenutku, ko buržoazija razvije visoko stopnjo tehnik preobražanja sveta, postane videz hierarhizirane organizacije – ki jo upravičeno imamo za najboljši tip koncentracije energije v svetu, kjer energija nima dragocene podpore strojev – arhaičen, podoben zavori za razvoj človeške moči nad svetom. Hierarhični sistem, oblast ljudi nad ljudmi, onemogoča razpoznavanje veljavnih nasprotnikov, prepoveduje realno preobrazbo okolice, da bi na ta način to preobrazbo vklenila v potrebe po prilagajanju okolici in po vključitvi v obstoječe stanje stvari. Zato:

2. Da bi uničili družbeni zaslon, ki potuje naš pogled na svet, je v obliki postulata pomembno postaviti zavračanje vsakršne hierarhije znotraj skupine. Sam pojem diktature proletariata si zasluži primerno razlago. Diktatura proletariata je povečini postala diktatura nad proletariatom, postala je institucija. Vendar je, kot je zapisal Lenin, “diktatura proletariata goreč boj, krvav ali nekrvav, nasilen ali miroljuben, vojaški ali gospodarski, pedagoški ali administrativen, boj proti silam in tradicijam Starega Sveta.” Proletariat ne more uveljaviti trajne nadvlade, ne more izvajati sprejemljive diktature. Zaradi imperativne potrebe po razbitju nasprotnika mora v svojih rokah skoncentrirati zelo koherentno represivno oblast. Prehoditi mora torej pot diktature, ki zanika samo sebe, kakor stranka, “katere zmaga mora biti tudi njen poraz”, kakor proletariat sam. S svojo diktaturo mora proletariat na dnevni red takoj uvrstiti svoje zanikanje. Pri tem si ne more pomagati drugače, kot da v kratkem časovnem obdobju – tako krvavem ali tako malo krvavem, kot to narekujejo okoliščine – uniči tiste, ki so v napoto njegovemu projektu popolne osvoboditve, tiste, ki nasprotujejo njegovemu koncu kot koncu proletariata. Uničiti jih mora popolnoma, kakor je treba uničevati najbolj plodno golazen. In v vsakem posamezniku mora uničiti najmanjše prestižne muhe, najbolj neznatne hierarhične pretenzije, ter spodbujati proti njim, se pravi proti vlogam, jasen vzgib k avtentičnemu življenju.

3. Konec vlog pomeni zmagoslavje subjektivnosti. In ta končno razpoznan, v središče zanimanja postavljena subjektivnost na protisloven način vzpostavi novo objektivnost. Nov svet predmetov – nova narava, če hočete – se bo na novo sestavil z odhodom zahtev individualne subjektivnosti. Tudi tu se vzpostavlja odnos med perspektivama otroštva in fevdalne gospode. V enem in drugem primeru, čeprav na drugačen način, so možnosti zakrinkane z zaslonom družbene potujitve.

Le kdo se ne spominja? Otroška samota se odpira k prvinskim širjavam, vsaka paličica je čarovniška. Potem se je bilo treba prilagoditi, postati del družbe in družabnosti. Samota se je izpraznila, otroci so kljub svoji volji izbrali staranje, širjava pa se je zaprla kot knjiga pravljic. Nihče na tem svetu se nesnagi pubertete ne izvije dokončno. In potrošniška družba počasi zaseda samo otroštvo. Se bodo manj kot deset let stari otroci pridružili najstnikom v veliki družini potrošnikov, se bodo hitreje starali v "potrošnem" otroštvu? Tu ni mogoče, da ne bi občutili podobnosti med zgodovinskim propadom starih gospodarjev in zmerom hujšim propadanjem otroškega kraljestva. Človeška pokvarjenost ni še nikdar dosegla takega vrhunca. Še nikoli nismo bili tako oddaljeno blizu totalnemu človeku.

Muhe starih gospodarjev, plemiške gospode, so v primerjavi z otroškimi muhami gnusno nizkotne v tem, da zahtevajo zatiranje drugih ljudi. Kar je v fevdalni poljubnosti določanja subjektivnega (kakor pač želim, dam ti bogastvo ali smrt), kvari in ovira beda njegove uresničitve. Gospodarjeva subjektivnost se dejansko uresničuje le z zanikanjem subjektivnosti drugih, s čimer samo sebe zaplete v verige; vklene se, ko hoče vkleniti druge.

Otroku ni dan privilegij nepopolnosti. Pravico do svoje čiste subjektivnosti izgubi v enem samem zamahu. Poslušaj, kako je otročji, in da bi se moral obnašati kot odrasel človek. In vsak zraste, svojo otroškost pa tlači, vse dokler ga umska oslabeledost in agonija ne prepričata, da mu uspeva živeti življenje odraslega.

Otroška igra mora biti, tako kot igra velike gospode, osvobodjena in znova počaščena s priznanjem. Današnji trenutek je temu zgodovinsko naklonjen. Otroštvo je treba rešiti z uresničitvijo projekta starih gospodarjev; otroštvo in njegova suverena subjektivnost; otroštvo in ta smeh, ki je kakor šelestenje spontanosti, otroštvo in ta način, kako priti v stik s samim seboj in razsvetliti svet, in ta način, kako osvetliti predmete s prečudno znano lučjo.

Izgubili smo lepoto stvari, njihov način obstoja, ko smo jih pustili umreti v rokah oblasti in bogov. Čudovito sanjarjenje nadrealistov si je zaman prizadevalo, da bi jim s poetičnim obžarjenjem spet vdihnilo življenje; moč domišljije ne zadostuje za razbitje skorje družbene potujitve, ki zapira stvari; ne uspe ji, da bi jih pripeljala do svobodne igre subjektivnosti. Z vidika oblasti so

kamen, drevo, mešalnik ali elektronski pospeševalnik mrtvi predmeti, križi, zabiti v voljo po tem, da bi jih videli kot drugačne, da bi jih spremenili. In vendar sem onstran tega, kar naj bi ti predmeti pomenili, prepričan, da bom odkril njihovo razburljivost. Vem, kakšno strast lahko sproži stroj v hipu, ko služi igri, domišljiji, svobodi. V svetu, kjer je vse živó, z drevesi in kamni vred, ni več pasivno opazovanih znakov. Vse govori o radosti. Zmagoslavje subjektivnosti bo stvarjem povrnilo življenje; in ali ni dejstvo, da mrtve stvari danes nevzdržno gospodujejo nad subjektivnostjo, v bistvu najugodnejša zgodovinska priložnost, da pridemo do višje stopnje življenja?

Za kaj gre? Uresničiti v današnji govorici, se pravi v praksi, tisto, kar je neki heretik povedal Ruysbroecku: "Bog ne more ničesar vedeti, želeti ali storiti brez mene. Z Bogom sem ustvaril sebe in vse stvari, in moja roka podpira nebo, zemljo in vsa bitja. Brez mene ne obstaja nič."

*

Treba je na novo odkriti druge meje. Mejá družbene potujitve ni več, zdaj nas le še zapirajo ali v najboljšem primeru zlorablajo. Dolga stoletja so ljudje ostajali pred črvivimi vrati in v njih z smeraj večjo lahkoto dolbli majhne luknjice. Da se podro, danes zadostuje sunek z ramenom in šele takrat se vse začne. Problem proletariata ni več prevzem oblasti, ampak dokončna ukinitvev oblasti. Z druge strani hierarhiziranega sveta nam prihajajo nasproti možnosti. Prednost življenja pred preživetjem bo zgodovinsko gibanje, ki bo razdejaló zgodovino. Upoštevanja vredne nasprotnike bo treba iznajti; naša stvar bo, kako z njimi najti stik in se z njimi boriti z druge strani – z otročje strani – stvari.

Bodo ljudje s kozmičnim navezali dialog, podoben tistemu, ki so ga najbrž navezovali prvi prebivalci zemlje; toda ali bodo z njim navezali dialog na višji stopnji, na stopnji, ki bo prešla prazgodovino, brez spoštljivega trepetanja razoroženih primitivnežev pred njegovo skrivnostjo? Bodo skratka vsilili kozmosu človeški pomen, da bo zamenjal božjega, ki si ga je kozmos naložil v svitu časov?

In ta druga neskončnost, resnični človek, to telo, to delovanje živcev, to delo mišic, te blodnje sanj, jih bo morda nekega dne obvladal? Bo individualna volja, končno osvobojena kolektivne, nazadnje le zmagoslavno presešla zlovešče popolni nadzor, ki ga je policijsko pogojevanje znalo vsiliti človeškemu bitju? Iz človeka znamo narediti psa, opeko, esesovca, pa ne bi znali narediti človeka?

Nikoli ne bomo dovolj prepričani, da smo nezmotljivi. To mnenje smo prepustili – iz prevzetnosti nemara – ustaljenim formam, velikim gubam: oblasti, Bogu, papežu, šefu, drugim. In vendar smo

vsakokrat, ko smo govorili o Družbi, o Bogu, o vsemogočni Pravici, govorili o svoji moči, le da smo o njej govorili slabo in posredno. Zdaj smo eno stopnjo nad prazgodovino. Prihaja druga človeška organizacija, družbena organizacija, v kateri bo individualna ustvarjalnost pustila prosto pot svoji energiji, ki bo v svet zarisala vsakogaršnje sanje v harmoniji s sanjami vseh drugih.

Utopija? Dajte no! Kaj je zdaj to prezirljivo smrkanje? Ne poznam človeka, ki se na ta svet ne bi opiral kot na nekaj, kar mu je najdražje. In brez dvoma mnogi, ki izpustijo oprimek, porabijo za padec toliko obupane gorečnosti, kot so je porabili za to, da so se prej vkopali. Vsakdo si želi, da bi zmagala njegova subjektivnost: ljudi je torej treba združiti na temelju te skupne želje. Nihče ne more okrepiti svoje subjektivnosti brez pomoči drugih, brez pomoči skupine, ki je sama po sebi središče subjektivnosti, dosleden odsev subjektivnosti njenih članov. Situacionistična Internacionala je doslej edina skupina, ki je odločena braniti radikalno subjektivnost.

Prevedel Primož Vitez

Raoul Vaneigem (rojen 1934) je bil ob Guyu Debordu najpomembnejši teoretik SI. Po razhodu s SI je nadaljeval pisanje o revolucionarni in umetniški teoriji. 1979. leta je v Parizu izšlo nadaljevanje *Traités...* z naslovom *Les Livres des Plaisirs*.